

BYARÖRNEN

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

Riksdagsmannagården i Burlöv på 1880-talet

Oljemålning av Gerda Bendz

SKÅNES MILSTENAR

Anteckningar av HELGE ANDERSSON

SEDAN SKÅNE genom Roskildefreden 1658 blivit svenskt, inleddes på 1670- och 1680-talen genom lantmäternas försorg en noggrann uppmätning av provinsens vägar. För att markera hela, trefjärdedels, halva och fjärdedels mil restes milstenar utmed vägarna. Uppmätningen av vägarna och uppställandet av milstenar stod i samband med införandet av gästgiverier, skjutshållning och postväsen efter svenskt mönster i Skåne.

Om milstenarna på Karl XI:s tid skriver i sin dagbok den italienske diplomaten, greve Lorenzo Magalotti, som 1674 företog en resa i Sverige: "För att giva underrättelser såväl om vägens riktning som om hur mycket man därav tillryggalagt och vad som ännu återstår, finnes i många landskap var fjärdedels mil utmärkt på olika sätt invid vägen. I Skåne och Halland nedsättas i jorden stenar av fyra alnars höjd eller mer, på vilka finnes inhugget konungens namnchiffer under en krona och vidare angivet miltalet, med halva och fjärdedels mil".

Vägarnas uppmätning och milstenarnas uppsättande i Skåne var emellertid ett stort företag efter dåtida resurser och gick långsamt. 1697 infordrade provinsguvernören Otto Wellingk uppgift från kronofogdarna om hur långt arbetet avancerat och hur många milstenar, som ytterligare erfordrades inom varje fögderi. Av kronofogdarnas svar framgår, att milstenar ännu i stor utsträckning saknades utmed många vägar.

Sålunda fanns icke ens på stora landsvägen från Kristianstad upp till småländska gränsen någon milsten. Icke heller fanns någon milsten uppsatt på vägen mellan Malmö och Skivarp. I Färs och Frosta härader fanns endast en milsten i Hörby på vägen mellan Malmö och Kristianstad. För komplett utrustning av vägarna i dessa båda härader erfordrades inalles 65 milstenar. I Luggude, Onsjö och Rönnebergs vidsträckta fögderi fanns endast tre

milstenar, och kronofogden begärde ytterligare 73 stenar för fögderiets vägar. Från Albo, Villands och Gärds härader rekvirerades 12 hel-, 14 halv- och 28 fjärdedelsmilstenar. Det var sålunda en ansevärd mängd milstenar, som erfordrades för de skånska vägarna, och färdigställandet drog ut på tiden.

Som guvernör över Skåne beslöt Magnus Stenbock slutföra vägmätningen och uppställandet av milstolpar i provinsen. 1709 befallde han kronofogdarna att göra en ny undersökning av det antal milstenar, som behövdes och skyndsamt inkomma med uppgift härom. Stenbock skulle sedan låta tillverka erforderliga milstenar. Samma år landsteg emellertid danskarna i Skåne, och Stenbock blev ej i tillfälle att fullfölja sina planer. Större uppgifter väntade honom som Skånes försvarare.

Sedan det stora nordiska kriget avslutats, och lugnare förhållanden inträtt, återupptogs arbetet med uppställandet av de skånska milstenarna, nu under ledning av landshövdingarna i Malmöhus och Kristianstads län, sedan Skåne upphört att vara guvernement med central provinsförvaltning. I en cirkulärskrivelse 1726 ålade landshövding C. G. Hårdh i Malmöhus län kronofogdarna att iståndsätta de allmänna vägarna i länet. Så snart vägarna blivit iståndsatta ämnade landshövdingen "låta dem till miltalet med stenar uti hela, halva och fjärdingar utmärka".

Landshövding Hårdh utnämndes emellertid redan följande år till riksråd, och det blev hans efterträdare Johan Cronman, som skulle fullfölja arbetet med milstenarnas uppsättande i Malmöhus län. I en skrivelse av den 21 januari 1729 till samtliga häradshövdingar i länet lät landshövding Cronman meddela, att han låtit tillverka provstenar av följande storlek och utseende: "Hela milstenar skulle bli 3 alnar långa, 3/4 alnar breda, med kunglig krona över konungens namn; årtalet därunder; halvmilstenen skulle bli 2 1/2 alnar lång, 3/4

alnar bred; fjärdedelsmilstenen 2 alnar lång, 2 1/2 kvarter bred, utan märke." Länets milstenar skulle förfärdigas vid stenslageri i Höör. Kostnaden var för helmilstenar 4 daler 16 skillingar silvermynt, för halvmilstenar 3 daler smt, och för fjärdedelsmilstenar 2 daler 16 skillingar smt. Hela behovet av milstenar i Malmöhus län var 54 helmilstenar, 65 halvmilstenar och 130 fjärdedelsmilstenar. Kostnaden för samtliga milstenar i länet beräknades till 764 daler smt.

I Kristianstads län vidtogs liknande åtgärder, och i början av 1730-talet inleddes slutfasen i vägmätningen och uppställandet av milstenar i Skåne. Av skilda anledningar skulle det emellertid på sina håll dröja ännu åtskilliga år, innan alla vägar i provinsen blev uppmätta och försedda med milstenar. Sålunda omtalas i de Elerska samlingarna från 1700-talet, av kanslirådet Johan Elers infordrade uppgifter för en allmän vägshistoria, vilka förvaras i Uppsala universitetsbibliotek, att mätningen av landsvägarna i Ystadstrakten ägt rum 1745, "då de även med stenar blivit utmärkte". Landsvägarna i Herrestads härad uppmättes och försågs med milstenar först 1765, medan landsvägen mellan Skanör och Falsterbo ännu så sent som vid 1790-talets början varken uppmätts eller försetts med milstenar. Rikets milstenar var genom lag skyddade mot åverkan. I kap. 25 § 5 av Byggningsbalken i 1734 års lag hette det: "River någon neder eller slår sönder milstenar och märken, plikte som i missgärningabalken urskils".

Milstenarnas epok i Skåne blev kort. Uppställandet här hade fördröjts genom kriget i provinsen och andra mellankommande omständigheter. Då det nu gällande metersystemet infördes i vårt land 1878, hade milstenarna spelat ut sin roll. Milstenarna var uppställda efter det gamla svenska längdmåttet, där en mil var 36 000 fot (10 689 meter). Den gamla svenska milen var således något längre än den in-

förda nymilen. För rätt markering av väglängden måste därför samtliga milstenar i riket flyttas och uppställas efter det nya längdmåttet. En sådan åtgärd skulle emellertid medföra stora kostnader och ansågs inte stå i rimlig proportion till milstenarnas praktiska betydelse, varför i stället stadgandet om milstenar helt avskaffades. I 1901 års vägslag har också bestämmelserna om milstenar utgått.

De gamla milstenarna har gått olika öden till mötes. En del har pietetsfullt bevarats på ursprunglig plats och underhålles av vägstyrelserna, medan många genom oförstånd förstörts eller skadats. En del har vid vägbreddning vräcks åt sidan och överhöljts av jordmassor. På sina håll har gamla milstenar bortförts från sin plats vid vägen och uppställts som prydnad i någon trädgård. Detta senare förvaringssätt ger ett felaktigt historiskt perspektiv och är absolut förkastligt. De gamla milstenarna hör endast hemma utmed vägkanten och icke annorstädes.

Det bör påpekas, att milstenarna också i dag åtnjuter lagens skydd, även om lagrummet nu är ett annat. I 1942 års fornminneslag betraktas milstenarna som kulturminnesmärken, och som sådana är de lagligt skyddade. Åverkan och skadegörelse på gamla milstenar är sålunda straffbara. Den som skriver dessa rader skulle till sist vilja rikta en enträgen vädjan till envar, som i sin ägo har eller känner till var gamla milstenar finns, det må nu vara sådana, som höljts av jord eller sådana, som förvaras hos privatpersoner, att sätta sig i förbindelse med de fornminnesvårdande myndigheterna eller vägstyrelsen i distriktet och verka för milstenarnas restaurering och uppställande på ursprunglig plats vid vägen. Varje milsten utgör för att citera Horatius ett *monumentum aere perennius* — ett minnesmärke varaktigare än brons — från en tid, då landsvägsromantiken blommade, och fart och jäkt var okända begrepp.

